

३४ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः। अश्विनौ । जगती, ९-१२ त्रिष्टुप्।

त्रिश्चिन्नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत रातिरश्विना।

युवोर्हि यन्नं हिम्येव वाससोऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः ॥ १ ॥०३४ ॥०१

नवेदसा- मेधाविनौ अश्विनौ । नवेदा मेधाविनाम । नः- अस्माकम् । त्रिश्चित्- त्रिवारमपि । अद्य-
इदानीम् । भवतम् । वाम्- युवयोः । यामः- वशीकरणशक्तिः । यम उपरमे । विभुः- व्यापनशीला ।
रातिः- दानम् च । विभुः- सर्वव्यापकः । युवोः- युवयोः । यन्नम्- परस्परनियमरूपः संबन्धः ।
वाससः- वासरस्य । सूर्यरश्मिना आच्छादकस्य । वस आच्छादने । हिम्या इव- रात्र्या इव ।
हिमाशब्दो रात्रिनामसु पठितः । मनीषिभिः- मेधाविभिरुपासकैः । अभ्यायंसेन्या- अभितः
नियन्तव्यौ । भवतम् ॥१ ॥

त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद्विदुः।

त्रयं स्कम्भासं स्कभितासं आरभे त्रिर्नक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा ॥ १ ॥०३४ ॥०२

मधुवाहने- मधुरवाहने । रथे- लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीके । पवयः- वाचः । वज्राणि वा । पविशब्दः
उभयनामसु पठितः । त्रयः । विश्वे- सर्वे । तस्मिन् रथे । सोमस्य- रसभूतस्य । वेनाम्- कान्तिम् ।
अनु विदुः- अनुजानन्ति । त्रयः । स्कम्भासः- स्तम्भाः । आरभे- अवलम्बनाय । स्कम्भितासः-
स्थापिताः । स्तम्भोऽयमवलम्बनप्रतीकः । नक्तं दिवा- दिवारात्रम् । त्रिः- त्रिवारम् । याथः ॥२ ॥

समाने अहन्त्रिरवद्यगोहना त्रिरद्य यज्ञं मधुना मिमिक्षतम्।

त्रिर्वाजवतीरिषौ अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसंश्च पिन्वतम् ॥ १ ॥०३४ ॥०३

समाने- एकस्मिन्नेव । अहन्- दिने । त्रिः- त्रिवारम् । अवद्यगोहना- दोषसंवारकौ । अद्य-
इदानीम् । त्रिः- त्रिवारम् । यज्ञम्- दानं सङ्गतिकरणं पूजाम् । मधुना- माधुर्येण । मिमिक्षतम्-
सिञ्चतम् । मिह सेचने । दोषाः- रात्रिषु । उषसश्च- दिवसेषु । अस्मभ्यम्- नः । युवम्- युवाम् ।
अश्विना । त्रिः- त्रिवारम् । वाजवतीः- बलवतः । इषः- कामान् । पिन्वतम्- सिञ्चतम् । पिवि
सेचने ॥३॥

त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते जने त्रिः सुप्राव्ये त्रेधेव शिक्षतम् ।

त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम् ॥ १ ॥०३४ ॥०४

त्रिर्वर्तिर्यातम्- अस्माकं वर्तनं त्रिवारमागच्छतम् । अनुव्रते- भवदनुसरणशीले । जने । त्रिः- त्रिधा
प्रकटयतम् । सुप्राव्ये- सुष्ठु रक्षणे । त्रिः- रूपत्रयेण भवतम् । त्रेधेव- त्रिभिः प्रकारैरेव । शिक्षतम्-
नो वैद्यान् कुरुतम् । शिक्ष विद्योपादाने । नान्द्यम्- आनन्दम् । त्रिः- त्रिधा । वहतम् । पृक्षः-
भवत्संपर्कानुभवम् । पृची संपर्के । अस्मे- अस्मासु । त्रिः- त्रिधा । अक्षरेव- जलधारेव । अक्षरशब्दो
जलनामसु पठितः । पिन्वतम्- सिञ्चतम् ॥४॥

त्रिर्नो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिर्देवताता त्रिरुतावतं धियः ।

त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस्त्रिष्ठं वां सूरै दुहिता रुहद्रथम् ॥ १ ॥०३४ ॥०५

रयिम्- दानार्हधनम् । नः- अस्माकम् । त्रिः- त्रिवारम् । वहतम्- प्रापयतम् । अश्विना । युवम्-
युवाम् । देवताता- द्योतनशक्तिद्योतितोपासने । त्रिः- त्रिधा आगच्छतम् । उत- अपि च । धियः-
धारणाशक्तिम् । त्रिः- त्रिधा । अवतम्- रक्षतम् । सौभगत्वम्- युवयोः सौभाग्यम् । त्रिः- त्रिधा
भवति । उत- अपि च । श्रवांसि- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणशक्तयः । त्रिः- तिस्रो भवन्ति । त्रिष्ठम्-

त्रिलोकेष्वपि स्थितम् । वाम्- युवयोः । रथम्- वाहनम् । सूरे- आत्मसूर्यस्य । दुहिता- पुत्री ।
ज्ञानोदयदेवता । रुहत्- आरुरोह ॥५॥

त्रिर्नो^१ अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिरु दत्तमद्भ्यः ।

ओमानं शंयोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ॥ १ ॥०३४ ॥०६

नः- अस्माकम् । दिव्यानि । पार्थिवानि- भौमानि । भेषजा- भैषज्यानि । अद्भ्यः-
चित्ताधारशक्तिप्रवाहादित्याध्यात्मिके । जलादित्याधिभौतिके । त्रिः । दत्तम् । शुभस्पती-
शोभनपालकौ । ओमानम्- सुखकरम् । शंयोः- उपशमनात्मकम् । शमु उपशमे । त्रिधातु शर्म-
वातपित्तश्लेष्मशमनात्मकं क्षेमम् । वहतम्- प्रापयतम् ॥६॥

त्रिर्नो^१ अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।

तिस्रो नासत्या रथ्या परावत आत्मेव वात स्वसराणि गच्छतम् ॥ १ ॥०३४ ॥०७

दिवेदिवे- प्रतिदिनम् । यजता- पूज्यौ । अश्विना- अश्विनौ । परि- परितः । नः- अस्माकम् ।
त्रिधातु- वातपित्तश्लेष्मादिकां । पृथिवीम्- पृथुलां व्याधिम् । पार्थिवशरीरसंबन्धिनीं व्याधिं वा ।
अशातयम्- पातितवन्तौ । आत्मा- आत्मभूतः । वातः- प्राणः । स्वसराणि- स्वशरीराणि । इव ।
रथ्या- महारथौ । नासत्यौ- सत्यस्वरूपौ । अश्विनौ । तिस्रः परावत । गच्छतम् ॥७॥

त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमातृभिस्त्रय आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।

तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेथे द्युभिरक्षुभिर्हितम् ॥ १ ॥०३४ ॥०८

सप्तमातृभिः सिन्धुभिः- भूरादिषु सप्तसु धामसु प्रवाहशीलाभिर्जीवाधारशक्तिभिः । । त्रिः सोमाभिषवः
कृतः । त्रय आहावाः- रसप्रवाहवाहार्थं त्रयः कूपाः सिद्धाः । कूपः उपलब्धिस्थानम् । त्रेधा
हविष्कृतम् । तिस्रः पृथिवीः- भूर्भुवःसुवरादिलोकाख्यमनःप्राणशरीराणाम् । उपरि । दिवः-
चिदाकाशे । प्रवा- गच्छन्तौ । द्युभिरक्तुभिः- दिवारात्रम् । हितम्- हितकरम् । नाकम्- आनन्दम् ।
रक्षेथे- पालितवन्तौ ॥८॥

क॑श्त्री च॒क्रा त्रि॒वृतो रथ॑स्य क॑श्त्रयो व॒न्धुरो ये सनी॑ळाः ।

क॒दा यो॒गौ वा॒जिनो रा॒सभ॑स्य येन॑ य॒ज्ञं ना॑सत्योपया॒थः ॥ १ ॥०३४ ॥०९

त्रिवृतः- त्रिधा वर्तितस्य । रथस्य । त्री चक्रा- त्रीणि चक्राणि । क्व । सनीळाः- सोपवेशस्थानाः ।
वन्धुरः- नीडबन्धनाधारभूताः । त्रयः । क्व । येन योगेन । नासत्या- सत्यस्वरूपावश्विनौ । यज्ञम्-
पूजां दानं सङ्गतिकरणम् । अश्विनौ । उपयाथः । स रासभस्य वाजिनः रथेन । योगः कदा भवति ॥९॥

आ ना॑सत्या गच्छ॑तं हूय॑ते ह॒विर्मध्वः॑ पिब॑तं मधु॒पेभिरा॑सभि ।

यु॒वोर्हि पू॒र्वं सवि॒तोष॑सो रथ॑मृ॒ताय॑ चि॒त्रं घृ॒तव॑न्तमिष्य॑ति ॥ १ ॥०३४ ॥१०

नासत्या- सत्यस्वरूपौ । अश्विनौ । आगच्छतम् । भवदर्थं हविर्हूयते । मधुपेभिः-
मधुररसपानकर्तृभिः । आसभिः- मुखैः । मध्वः- मधुररसम् । पिबतम् । युवोः- युवयोः । उषसः-
ज्ञानोदयदेवतायाश्च । चित्रम्- आश्चर्यभूतम् । घृतवन्तम्- ज्योतिष्मन्तम् । रथम् । सविता-
आत्मसूर्यः । ऋताय- ऋतसाधकायास्मज्जीवनाय । इष्यति- प्रेरयति । इष गतौ ॥१०॥

आ ना॑सत्या त्रि॒भिरे॑काद॒शैरि॒ह दे॒वेभिर्या॑तं मधु॒पेय॑मश्विना ।

प्रा॒युस्तारि॑ष्टं नी रपा॑ंसि मृक्ष॑तं सेध॑तं द्वेषो॑ भव॑तं सचा॒भुवा॑ ॥ १ ॥०३४ ॥११

अश्विना- अश्विनौ । नासत्या- सत्यस्वरूपौ । त्रिभिरेकादशैः । देवभिः- देवैः । इह- अत्र ।
मधुपेयम्- मधुररसानुभवमुद्दिश्य । आ यातम्- आगच्छतम् । आयुः- अस्मज्जीवनम् । प्र तारिष्टम्-
प्रकर्षेण तारयतम् । तृ प्लवनतरणयोः । रपांसि- रोगान् । नि मृक्षतम्- नितरां शोधयतम् । मृश
आमशनि । सचाभुवा- सहितौ सन्तौ । द्वेषः- द्वेषभावान् । सेधतम्- प्रतिषेधतम् ॥११॥

आ नो अश्विना त्रिवृता रथेनार्वाञ्च रयिं वहतं सुवीरम् ।

शृण्वन्ता वामवसे जोहवीमि वृधे च नो भवतं वाजसातौ ॥ १ ॥०३४॥१२

अश्विना । त्रिवृता- त्रिषु लोकेषु वर्तमानेन । रथेन । नः- अस्माकम् । अर्वाञ्चम्- अभिमुखम् ।
सुवीरम्- वीर्ययुक्ताम् । रयिम्- दानसंपदम् । आ वहतम्- प्रापयतम् । शृण्वन्ता- शृण्वन्तौ ।
अश्विनौ । वाम्- युवाम् । अवसे- रक्षायै । सुगतये । कान्त्यै । प्रीतये । तृप्त्यै । अवगमाय । प्रवेशाय ।
चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणाय । इन्द्रियेशनाय । अर्थयाचनाय । क्रियायै । इच्छायै । दीप्त्यै । प्राप्त्यै ।
शोभनावरणाय । अधर्महिंसायै । शुभादानाय । वृद्ध्यै च । जोहवीमि- आह्वयामि । नः- अस्माकम् ।
वाजसातौ- संपल्लाभे । वृधे- वृद्ध्यै । नः- अस्माकम् । भवतम् ॥१२॥